

Sildefiske ved Trelde Næs.

Ved Mogens Lebech.

De blinkende Sildestimer gennem Øresund var i Middelalderen en uvurderlig Rigdomskilde for Danmark og gjorde Skanør og Falsterbo til et af Østersøhandelens Centrere. Det er endda sagt, at med Sildens Forsvinden fra de danske Farvande traadte Danmark ud af Stormagternes Rækker. Det faar staa hen, men selv om Kystfiskeriet endnu er en ikke uvæsentlig Indtægtskilde, spiller det dog langt fra samme Rolle som dengang. At der da foruden i Øresund fandtes mange Fiskepladser Landet rundt, tør være kendt nok, uden de dog paa langt nær kunde kappes med Skanørfisket i Betydning, men derimod er det næppe før gjort til Genstand for Omtale, at der ogsaa under de skovklædte Skrænter paa Trelde Næs i Sæsonen færdedes en broget Forsamling, kommet langvejs fra, for at drage Fordel af de Sildestimer, der tog Vejen gennem Melfarsund.

Et Par overleverede Domme viser, at saaledes forholdt det sig, ialfald i det 16de Aarhundredes første Halvdel; som sædvanlig er det en Retsstrid, der har afsat uudslettelige Spor, eller snarere to forskellige: første Gang førtes Sagen for selve Kongens Retterting af den velbyrdige Ove Lunge til Tirsbæk, anden Gang var det Vejle Magistrat, der traadte i Bresjen paa Borgerskabets Vegne for at værne dets specielle Rettigheder, og i den Omgang var det Viborg Landsting, som afgjorde Trætten.

Det forekommer oportunt her at overlade Ordet til de samtidige, til Dombogen og Domsudskriften, og som Bilag tilføje et Elbo Herredstingsvidne, som har været vedlagt den sidste, det maa antages lige fra den Gang, at Landstingsdommen først blev lagt i Vejle Bys Arkiv. Ganske vist vil man ikke paa denne Maade undgaa Gentagelser, og rigtignok har Domme af begge Slags før været offentliggjort *in extenso*, men man kommer ligesom Begivenhederne nærmere ind paa Livet ved at høre dem berettet med Samtidens egne Ord, og der var endnu noget præcist og kortfattet over Datidens Retssprog, selv om det hverken i Distinktion eller Klangfarve kunde maale sig med de gamle Landskabsloves Fyndsprog.

I den lange Række Dombøger med Kendelserne fra Kongens Retterting, som fortsætter i Højesteretsprotokollerne, og som i mange Tilfælde er digre Folianter med smukt ornamenterede Læderbind, solidt lukket med Messingspænder, er den næstældste et ret tyndt — man kan næsten sige: Papirhæfte, rigtignok ogsaa i Folio, løselig indbundet i et gammelt Pergamentsblad fra et Munkehaandskrift med store sorte Klosterbogstaver, ganske vist illumineret med røde og blaa Farver, men gulnet og slidt.¹⁾ Trods denne uanselige Tilsyneladen gemmer der sig bag de tætte Bogstav-rader paa Bogens Blade, skrevet med en temmelig sjusket Haand, hvis Utydelighed til Tider vanskeliggør Læsningen, mangt og meget af Interesse, og paa Haandskriftets 43de Blad staar næsten nederst paa Siden, idet Texten fortsætter indtil det 44de Blad:

Var skikket for Os Hr. Ove Lunge og havde i Rette stævnet Erik Krummedige og tillalet hannem for nogle

¹⁾ RA. Herredags Dombog Nr. 2-3. 1537.

Aalegaarde og Fiskerleje, som skulde findes paa hans Grund etc. Dertil svared Erik Krummedige, at forskrevne Fiskeleje Korsør Gaul og Aalegaarde have af Arilds Tid ligget til Hønborg, og i Rette lagde et Lovhævds Brev under Guds Aar 1495 lydendes, at David Mikkelsen, Slotsfoged paa Hønborg, gjorde Lovhævd og indvorde paa Vore og Kronens Vegne til Vort Slot Hønborg det Fiskeleje Korsør Gaul fra Klinte Odde og til Korsør Odde, som de Boder paastande, og til Bjerget tager imellem de Bode og Bøgeskov, som vel er kendt og strandfaldt haver været af Formaals Tid, som det Brev udviser og indeholder. Item et Stokkenævn udgivet paa Elbo Herredsting af 24 Mænd 1493 lydendes paa, forskrevne Fiskeleje have bepligtet sig for Os Hr. Klaus Krummedige og bepligtet dennem at ville udgive til Vort og Kronens Slot og holde Vide og Vederlag, som andre Fiskere gør paa Vore og Kronens Fiskeleje, som det Brev indeholder og ydermere udviser. Item et Tingsvidne udgivet paa Ellebo Herredsting og et Brev, Borgmester udi Medelfar havde vidnet med flere gode Mænd, at han ej andet kunde mindes, end forskrevne Fiskeleje og forskrevne Aalegaarde dernedenfor udi 60 Aar og mere haver al Tid været og givet Told til Vort og Kronens Slot Hønborg, dog saa at hvis Skov, som de skulde have til Bodested og Ildebrand, det skulde de have udi Hr. Oves Minde og andres, som der omkring bor, som forskrevne Erik Krummediges Breve ydermere udviser. Dertil svaret forskrevne Hr. Ove Lunge og i Rette lagde et andet gammelt Lovhævds Brev under Guds Aar 1478, som Erik Tymmesen til Engelsthalm havde gjort¹⁾, lydende at han havde ind-

¹⁾ Ove Lunges Hustru var Karen Rosenkrantz Timmesdatter DAA.

Naar jeg i Jyske Saml. (1929 S. 203, jf. Note 2 S. 239) har meddelt, at det ældste Tingsvidne udstedt paa Elbo Herredsting stammer fra Aaret 1473. beror dette paa min Fejlæsning for 1478, idet desværre tilmed Henvisningen til Kildestedet er urigtig; der skal staa Herredags Dombog Nr. 2-3 1537-43. Det ældste bevarede Vidnesbyrd om et Herredstings indenfor Omraadet bliver saa fremdeles Elbo Herreds Tingsvidne af 3. Juli 1476 (RA Ribe Kapitels Breve, Stiftskisten Nr. 338). Men blot ti Aar før skødede Anne Joakimsdatter Flemming paa egne og sin Søns Vegne til Erik Ottesen Rosenkrantz paa Skern sine og Sønnens Rettigheder i en Gaard liggende i Kongsted paa Endle (Barner: Rosenkrantz I Diplomatariet S. 122), idet Halvdelen af samme Gaard Aaret før ogsaa var kommet i Erik Otte-

vordet med Lovhævd en Gaard i Trelde, Thomas Andersen ibor med en Otting Jord og een udi tvende Skovskifter med alle deres Ejendom og Rettighed in- tet undertaget, som han da udi Væрге og Brugelse havde etc. Item et Tingsvidne af Ellebo Herredsting under Guds Aar 1490 lydendes, at 12 Ejere havde af- stenet og stablet de tvende Skovskifter, som Erik Tymmesen og forskrevne Hr. Ove endnu udi Væрге og Brugelse haver og desligeste beviste med Tings- vidne af forskrevne Ellebo Herredsting og et Vidnes- byrd af Vejle Byting lydendes, at de Fiskere, som havde der Bode paa forskrevne Hr. Oves Skov og Grund, havde aarlig Aar, baade udi Erik Tymmesens Tid og siden udi Hr. Oves Tid, havde særligen hver Karl givet dennem jen Vol Sild til Told etc., og be- klaget forskrevne Hr. Ove, at forskrevne Fiskere der udover af denem paa Hønborg var trængt ydermere med Told udaf, enddog de bode paa hans rette Grund og ikke paa Forstrand etc. Da efter Tiltale, Gensvar, Brev, Bevisning, som de paa baade Sider udi Rette lagde, var derpaa saa sagt for Rette efter vor Reces- ses Lydelse¹⁾, at efterdi Erik Krummedige kan bevise

sens Besiddelse (ganske vist taler det hertil hørende Dokument (Tr. Rosenkrantz i Diplom. S. 117) om $\frac{1}{2}$ Gaard i Kongstrup Sogn paa Æløø, men det maa skyldes Skriverens ret uheldige Opfattelse af Stednavnene). Det bør dog bemærkes, at hverken i disse Breve eller i andre omtrent samtidige (saaledes af 1451, tr. Rosenkrantz i Diplom. S. 81) nævnes som ellers al- mindeligt det Herred, indenfor hvis Omraade Godset ligger, altsaa her maatte man formode Brusk Herred. Men at Elbo Herreds Omraade dog i ældre Tid, i visse Henseender ialfald, var undergivet Brusk Herreds Jurisdiktion synes antydnet, naar der 1417 tages Tingsvidne paa Brusk Her- redsting, at Herman Iversen Pennow skødede Ribe Kapitel Gods i Erritsø og Ullerup, dog at der ogsaa her udtrykkelig angives, at Godset ligger »in Elud«. (Repert. 5684. 17.11.1417).

¹⁾ Med Recessen menes aabenbart Chr. III's Haandfæstning (Geheime- ark. Aarsberetn. II Side 19 ff), med hvis 11. Paragraf (jf. 22.) der tilsiges Danmarks Rigens Raad og Adel at maatte beholde frit Fiskeri for deres egen Grund eller fri Fiskeboder som i Kong Hans's Tid »undertagen udi Fjorde, som Kronen (her har Aftrykket i Krøgh & Stephanius: Christian III's Hist. Side 49: som komme Os til) og den menige Mand haver Skade af, dog skulle de Fiskegaarde blive ved Magt, som haver været af Arilds Tid. Og til den Tords Artikel (den 6. i den latinske Text, tr. Geheimeark.s Aarsberetn. V Side 31 ff, i en senere Oversættelse lydende): »Hvor man trætter om Fiskeri, da haver hver Lov at fiske, som han haver repdragen Jord paa Marken«, føjes alm. i yngre Bearbejdelser Bisp Knuds latinske Glose til Jyske Lov I. Bog Kap. 53 i Oversættelse: »Men løber Bondens Jord til (Kongens) almindelige (For)strand, da er Jord Bondens og Fiskeri Kongens, og maa ingen befatte sig med Bondens Jord at skibe ind eller ud eller at hænge Garn eller at bygge uden hans Vilje,« hvortil yderligere i enkelte Haandskrifter, tilh. en Gruppe Bearbejdelser af den vejlensiske

med gode gamle Brev og Lovhævd, det forskrevne Fiskeleje Korsør Gavl og Aalegaarde, som de om trætte, have af Arilds Tid været gammelt Fiskeleje og været brugt til vort og Kronens Slot Hønborg, da bør Erik Krummedige paa Vore og Kronens Vegne det herefter nyde og beholde, saa vidt som han her-til brugt haver efter hans Lovhævds Lydelse, og Hr. Ove at nyde og beholde Skov og Mark med Jagt og anden Herlighed til sin Gaard udi Trelde efter hans Brev og Lovhævds Lydelse, og ej forskrevne Fiskere eller nogle andre at bruge eller noget andet at for-arge ind paa forskrevne Skov eller Aasted, uden de have det udi Hr. Oves Minde, og hvis andet gøres da forfølges efter Loven. Datum Odense Sexta feria post Barnabe (☉: $1^{\text{st}}/6$ [1539]).

Ikke underligt Erik Krummedige holdt saa stærkt paa Kronens Rettigheder, han havde jo Lenet paa Pant, og alle Indtægterne gik i hans egen Lomme, saa det var ikke blot som Husholder, han handlede. Maaske denne Sags heldige Udfald har givet ham Blod paa Tandens, saa han i den kommende Tid atter har søgt sin Ret ved Domstolene. Han døde nu allerede to Aar efter, men hans Enke Fru Sidsel Rosenkrantz vidste paa dette Omraade, som paa andre, at hævde Traditionerne fra Husbondens Tid, omend her med mindre Held, skønt hun ikke engang mødtes med saa værdige Modstandere som den rethaveriske Herremand nordfra Fjorden, men blot med fredelige Bymænd. Det var i 1545 at hun havde ladet nogle Vejle Borgere dømme ved Herredstinget, sværge Ran over, som det hed, fordi de havde fisket ved Trelde uden at ville yde den fastsatte Afgift. Nævningerne fra Elbo Herred havde svoret villigt nok, lader det

---

Rektor Niels Bredal (om ham se Dsk. Forfatterlexikon), tilføjes: Og ej maa man forhindre andens Jord med Aalegaarde eller andre Træer længer end hans egen Jord rækker (Lovhs. Stockholm C 55, skrevet med Bredals egen Haand, har dog Æblegaarde, her rettet efter andre Haandskriter).

til, men Vejle Magistrat traadte i Skranken paa Borgernes Vegne og indankede Dommen for Landstinget i Viborg. Og dettes Kendelse kom til at lyde ¹⁾:

Jens Thomsen [Sehested], Erik Skram, Jens Mogenssen [Harbou], Landsdommere udi Nørrejylland, Jens Skriver, Landstingshører ibidem gøre alle vitterligt, at Aar efter Guds Byrd 1544 Løverdag næst for Jacobi Apostoli Dag paa Viborg Landsting var skikket Borgemester og Raad i Vedels visse Bud Peder Kristensen og havde hid stævnet Ransnævninge af Elbo Herred, for de havde svorne nogre deres Medborger Ran over, for de skulde have vandret om Næs Fiskeled ²⁾ og ikke der udgivet deres Told, og en af forskrevne Ransnævninge Hans Nielsen i Erritsø mødte og sagde, at saa mange, som vilde fiske hos samme Fiskeleje, de skulde give deres Told til Hønborg, og mente forskrevne Vedel Borgere burde at give deres Told der ud og agte, at de havde svorne dennem Ran over med Ret, og i Rette lagde Niels Stolsvend en Lovhævd, udgivet til Elboherredsting under Guds Aar 1490 lydendes, at David Mikkelsen havde indvordet med Lovhævd paa Kronens Vegne de Fiskeleje fra Klint Odde og til Korsør Odde, som de »Bøyer« paa-
staar, og op til Bjerget tager, med mere, som samme Lovhævd indeholder og udviser. Item et Kongelig Majestæts Dom, som ud var ganget imellem ærlig og velbyrdig Mand Erik Krummedige paa Kronens Vegne og Hr. Ove Lunge, lydendes, at forskrevne Hr. Erik Krummedige skulde nyde og beholde, saa vidt som hans Lovhævd paalyder, og forskrevne Hr. Ove skulde beholde Skov og Mark med Jagt og anden Herlighed til sin Gaard i Trelde efter hans Breve og Lovhævds Lydelse ³⁾. Item et Vidne af Elbo Herredsting, 24 Mænd vidnet havde, lydendes, at saa længe som dennem kan mindes, da haver saa mange Fisker, som der havde fisket »om Elde« og bygget »Bøyer«, de haver givet deres Told til Hønborg. Item et Brev [af

¹⁾ Fiskeleje.

²⁾ Originalen i RA. Vejle Bys Arkiv 1544 10/6.

³⁾ Jævnfør foran.

Borgmester i Melfar efter 9 Mænd, som for hannem vidnet haver, lydendes, at forskrevne Mænd havde vidnet, at i 40 Aar og saa længe som dennem kan længest mindes, da haver de givet deres Told til Hønborg af de Fiskelejer, som ligger paa Korsør Gavl, og ingen andensted. Men de, som haver ligget paa Hr. Oves Skov, de haver givet hannem for sin Skovshug. Item et Vidne af Medelfar Byting, udgivet Anno 1526, lydendes, at 12 Mænd havde vidnet efter to Mænd, at de to Mænd skulde have været nærværendes hos paa Korsør Odde paa det Fiskeleje den Tid, den Kontrakt blev gjort imellem Hr. Klaus Krummedige Ridder og saa mange Fiskere, som den Tid søgte til forskrevne Fiskelejer, som var af Aars, Horsens, Kolding, Stubbekøbing, Kallundborg, Grenaa, Melfar, Ribe og Vejle, ginge til Hobe med deres fri Vilje og Samtykke, fuldbyrdet med hverandre, og loved og til-sagde forskrevne Hr. Klaus Krummedige en halv Tønde Sild til Told af hver Baad; end finge de mindre, da skulde de give mindre og ikke afbryde, før de havde det i Hr. Klaus Krummediges Minde. Item et Tingsvidne af Elbo Herredsting udgivet Anno 1544, 14 Mænd vidned havde, lydendes, at det Ranstov, som Ransnævning svore Niels Persen i Vedel over, for den Told, han for bort med og skulde have udgivet ved Korsøre, den haver Fru Sidsel til Hønborgs Foged været inden Tinge og ladet hannem løs for. Dertil svarede forskrevne Per Kristensen og i Rette lagde et Vidisse af deres Privilegium lydendes, at de vare allesteds kvit for Told uden paa Skanør i ret Markens Tid og i Rette lagde Kongelig Majestæts Stadfæstelse paa samme Privileg og Frihed. Item et Tingsvidne af Vedel Byting, fem gamle Dannemænd vidnet haver, lydendes, at de havde fisket til samme Korsøre Gavl 40 Aar og somme 30, og aldrig de var besværet med nogen Told, uden hvis de udgav for Bygningstømmer og Ildebrand. Item et Tingsvidne af Elbo Herredsting, 8 Mænd vidnet havde, lydendes, at forskrevne Per Kristensen havde standet for Rans Nævning, før de blev »følth tiill toff« over sine Medborgere, og sagde,

at Borgemester i forskrevne Vedel haver deres ret Privileg i Forvaring, og han var udenlands, og beviste, at samme Vidisse af forskrevne Privileg blev læst for Nævning, før de gjorde deres Tov. Item i Rette lagde han og et Konning Voldemars Brev og Privileg i sin Datum 1327 lydendes, at han iblandt andre Frihed haver undt og givet Vedel Borriger, saa de maa være toldfri over alt Riget uden i Skanør i Markens Tid ¹⁾, med flere Ord og Tale dennem derom imellem løb.

Da sagde vi der saa for Rette, at efter forskrevne Vedel Borriger haver saadanne Frihed og Privileger og de ere stadfæst af Kongelig Majestæt, som for stander, og saadanne deres Privileg var ikke for Nævning, før de gjorde deres Tov, da ved vi ikke rettere, end det Ranstov er, som det aldrig svorne var, og Vedel Borriger for det Ran kvit at være saalænge, at dersom nogen skader paa deres Privileger, da kalde sig dennem ind for Kongelig Majestæt og gange derom saa meget, som Ret er etc.◀

Med salomonisk Visdom havde Landsdommerne fældet Kendelsen; de Vejle Borgere led ingen Uret i nogen Maader, og Elbo Herreds Ransnævninger undgik alt det ubehagelige, som fulgte med at blive kendt »nederfældige«. Det tør dog være et Spørgsmaal, om de havde været juridisk berettigede til ganske at se bort fra de troværdige Mænds Vidnesbyrd om den paastaaede Frihed; maaske har Hønborg Fogdens utvetydige Tilbagetog bidraget til at fri dem for Loven i hele dens Strenghed. I alle Tilfælde har Per Kristensen stivet sig ordentlig, da han i Viborg kunde komme frem med det godt og vel 200aarige Pergament, det afgørende Ord i Sagen. Det er nu gaaet

¹⁾ Volumus etiam ut villani de omni thelonij solutione ubiqunque locorum intra regnum nostrum preter in Scania tempora nundinarum nostrarum in Skanør sint liberi. (Valdemar III's Privilegier til Vejle By 16. Aug. 1327, bekræftet 1355, 3. Aug. Repertorium.)

tabt med de fleste andre Dokumenter, som er citeret, men det Vidne han klogeligt tog den Dag paa Herredstinget, er gemt gennem Tiderne:

Chrestenn Nielßenn tingholder tiill Elboherretzting, Per Tomßenn i Handerop, Terchell Nielßenn i Welby oc Matz Tußenn i Torrop euindeligh medt gudt oc kungiorø wii for alle medt thiitte wortt obne breff aar etc. mdxliij Onssdag effther corporiis cristi war schichett for os oc dannemendt flere Per Chrestenßenn i Weyle logliig eskett oc fiick ett fullt tings winne aff otte wuildig Dannemendt, som er Nis Tußenn i Nebell, Nis K[r]eng, Søren Bull, Simen Tygßenn i Træll, Hans Sørensenn i Høby, Jes Bull, Michel Bunde i Scherbech og Berttell Ibßenn ibidem, huilcke *forschreffne* otte Danne-
mendt alle samdirectig winne paa thieris guode thraa siæll oc ssandigen, att the hørde oc soge, att *forschreffne* Per Chrestenßenn stod her for tings dom og lod løsse ett wdschriff, som schulle were aff thieris preueleg tiill Weyle, som her Poll Olußenn Sogenprest i Weyle, her Per Schamelßenn og Rasmus Schriffuer borger hade wonen mett thieris bessegling, att the haffde offuer sætt thieris byssens preueleg ett aar ssiden, som konning Woldemar haffde gyffuett *then-
nem* wnder gutz aar mcccxxvij Sancte Staffens Dag i Horssens, i blantt ander articheel oc frihett er *thennem* nodeliig wntt oc gyffuen findis ther paa *beschreffuen*: wille wy oc saa *forschreffne* indbygger schall wære frii for oc aldieliis wntagen aff alle tols betalling i huor som the heldst kommer inden wortt riige wden i Skone paa Schonør wor merchens tiidt oc bleff thiitte løst, før raffuens neffning bleff fyltt tiill toff, oc ther tiill kungiorde *forschreffne* Per Chrestenßenn for *dennem* ðamme tiidt, att Jens Michelßenn tieris borge-
mester hade thieris rette preueleg i foruaring, ssom thenne schriff er ephther *schreffuen*, og ssade, att han er wden landz, ssaa the icke kunne faa then hiidt tiill tingett; att saa er for os wonen, thett winder wij medt wore indsegell neden thiitte vort obne breff.¹⁾

¹⁾ Originalen i RA. Vejle Bys Arkiv 1544 18/a.

Sagen var vel endt paa den heldigste Maade for alle Parter, alene Lensfruen kunde maaske føle sig lidt brøstholden — dog er det et smukt Træk, hun ikke lod de uheldige Ransnævninge i Stikken, skønt Sagens endelige Resultat nok kunde have skabt et hende ubehageligt Præcedens; ialfald kunde andre Købstadborgere t. Ex. Koldings paaberaabe sig lignende Begunstigelser, men Fiskeriet har maaske allerede været paa Retur, — der høres intet om det senere i Aarhundredet, da laa der blot en Række bortfæstede Aalegaarde Stranden rundt. Silden forsvandt vel ogsaa her, og med den det travle Liv, der ved Sommer-tide havde udfoldet sig under Trelde Klint, de syn-gende Øbomaal blandede sig ikke mere med det bre-dere jyske, og Ilden blussede ikke paa Fiskerboder-nes Arnesteder, kun fra Bønderhusene i Trelde By stod Skorstensrøgen tilvejrs Aaret rundt, som den gør det i Dag. Bølgenes monotone Skyllen mod Strand-bredden kan vel overdøves af en enkelt Kvase, som med taktfaste Stempelslag staar Fjorden ud i den lyse Nat, men Sommer som Vinter ligger den stenede Strandbred under Næssets stejle Skrænter øde hen.
